

Müzik ve Mekansal Paradigma

Vural YILDIRIM

Müzik Bilimci

İsmek Fındıkzade Müzik Okulu

Mekan ontolojik olarak her zaman kutsallığını korumuştur. Varlığın kendini ifade ederek aidiyet olgusu kazanması mekan ile mümkündür. Bu nedenle mekanın mitlerle, yaratılış hikayeleri ve kutsal metinlerle anlatımı söz konusudur. Her varlığın bir mekanı vardır. Burada varlık kendini kainatın tüm kötülüklerinden arındırılmış olarak yaşar. Cennet, günahlardan arındırılmış en temel yerdir.

Beden ruh için en temel yaşam alanı gibi görünürken aslında geçici bir mekansal uğrak yeridir. Bedenin ruh ile bütünleşmesi, doğumdan önce canlının ana rahminde yaşam sürecine girmesi ile başlar. Bu andan itibaren canlı ruh ile kutsanarak dünyadaki yaşam serüvenine başlamıştır. Doğurgan olan tüm canlılar kutsal kabul edilir. İnsan için yaşamı ve doğurganlığı temsil eden kadın "Meryem Ana" imgesiyle günahsız olarak kabul edilir. Doğum ölümüne en yakın andır. İnançlarımız doğrultusunda doğumda da, ölümdede de tüm kutsal olan ritüelleri eksiksiz yerine getiririz. Yeni doğan bir bebeğin kutsanması, aynı zamanda varolduğu alanın yeniden kutsanması kutsallaştırılması demektir. Her doğum yaşamın yeniden kutsallaştırılarak katarsis olma halidir.

Dindar insan kendi yaşam alanı içinde varlığının kutsallaştırılması eylemini yapmak için ruhunun ve bedeninin sığınabileceği en iyi mekan olarak yaptığı ibadethaneleri kullanır. Bu mekanlar aynı zamanda kozmos içinde yaratana en yakın olunan yerdir. Çünkü burası kutsallığının yanında gerçektir. Gerçeklik, Tanrının gücünün ve sevgisinin hissedilmesiyle kendini gösterir.

Jan VERMEER
A Lady Seated at a Virginal
(51.5 x 45.5 cm.)
(http://essentialvermeer.20m.com/catalogue/lady_seated_at_a_virginal.htm)

Dindar insan kendi mekan anlayışını çeşitli durumlarla göstermiştir. Dini ezgilerin mekanı ibadethanelerdir. Kabir, ruhun yolculuğu sırasında kullanacağı geçiş mekanıdır. Haç, İsa'nın yükselme aracıdır. Ganj nehri, Hindu'ların katarsis mekanıdır.

Müziğin mekanını tam olarak söylemek mümkün değil. Müzik de tıpkı tanrı gibi her ortamda kendini hissettirebilir. Müziğin kutsallığı buradan gelir. O nedenle bazı filozoflar müziği sanatlar içinde rasyonel alanın sınırlarını zorladığı için en üst konuma yerleştirmişlerdir. Müziğin özellikle modern döneme kadar olan süreci modern dönemi ifade eder. Bu döneme kadar olan anlayış; "doğanın, tanrının görünümü olduğudur. Müzik de doğada olduğu gibi tanrısal ihtişamı yansıtmalıdır. Çünkü görünen her şey tanrının suretidir."

Modern düşünce müzikteki tanrısal mekan anlayışını bırakarak bireye yönelmiştir. Müzisyenin özne haline dönüşümü mekansal anlayışı değiştirerek, doğa eksenli müzik aklın egemenliğine girmiştir. Bundan sonraki yaratılarda aklın gücünü ve müzisyenin dehasını görmek mümkündür. Besteci yaratıcılığını ses-sessizlik zıtlığı ile bütünleştirerek ortaya koyarken, ortaçağ zihniyetini de sorgulamaktadır. Müzisyen artık kendi sınırlarının arayışını müzik kanalıyla gerçekleştirmektedir. Enstrümanın sınırları karşısına yeni bir mekan çıkarmıştır. Bu mekan müziğin sınırlarını belirlemiştir.

Müziğin yapısı bize cennet-cehennem ikilemini biçimsel olarak gösterir. Sesler tizleştikçe yukarı çıkma hissini verir. Yukarı yönelme, tanrıya yönelmedir. Tıpkı ilk zamanların ziguratlarında olduğu gibi. Seslerin pesleşmesi, toprağa, yeralına cehenneme yönelmedir. Hades'in bulunduğu kötülükler ülkesine... Her melodinin kutsallığı onun ait olduğu ve yöneldiği mekana bağlıdır. Köken kutsal olandır. Her varlığın bir kökeni vardır ve bizler sonunda kökenimize döneriz. Tıpkı müzikte notaların birbirine mekan okumasına rağmen sonunda karar sesine (kökenine) dönmesi gibi. Müziğin belirli bir zamanı olmadığı düşünülür. Aslında her sesin, her melodinin kutsal zamanla bütünleştiği anlar vardır. Sadece o anlarda bu kutsallık hissedilir. Bir ezan zamanı, ölünün başında yakılan ağıt, kurban keserken getirilen salavat vb... Tüm bunlar bizlerin müzik ile kutsallığı ne kadar iç içe yaşadığımızı gösterir.

Her dinin kendine özgü ibadetleri ve bu ibadetlerde kullandığı "müziği" vardır. Müzik tüm doğu toplumlarında ibadet için yapılırken dil gibi keyfi olarak üretilmiştir. Batı, müziğin zaten tanrısal bir yaratı olduğunu düşünene-

rek, kilise dışı müziği neredeyse yasaklamıştır. Üç zamanlı ölçüyü kabul etme gerekçesini kilise "kutsal üçleme" ile açıklar. Modern döneme gelinceye değin müziğin mekanı kiliselerken, bestelenen eserler de dini içeriklidir. O nedenle batı müziği tarihine baktığımızda aslında hep kilise eğitilmiş rahipler görürüz. Müzik kilisenin aracı, besteciler ise bu konuda çalışan işçilerdir. Rahiplerin müziği çok iyi bilmeleri bir zevk değil zorunluluktur. Sıradan insanların müziği söyleme yetkileri yoktu. Çünkü içinde tanrının mesajlarının olduğu melodilerin kötü söylenerek günaha davetiye çıkarılması düşünülemezdi. Roma İmparatorluğu, Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul edince (325) Hıristiyanlığın yayıldığı kentlerde varolan ibadetlerin tek tip olmasına karar verildi. Halk müziği yasaklanarak dindışı temalara kilisede izin verilmedi. Kilise müziği kendi kontrolüne alarak, ibadetleri de tek elden yönetme yoluna gitti. Ambrosius, halk ezgileri üzerine dini sözler yazarak ilahiler besteledi. Papa Gregorius, müziği tamamen bir elde toplayarak kilisenin de egemenliğini perçinledi. Tüm kiliselerde onun düzenlediği ilahiler söylenmeye başladı. Sözlerin İncil'den alındığı bu ilahilerin tümüne "saf melodiler" deniliyordu.

Görüldüğü gibi müzik her dönemde mekansal alanını belirlerken insanların politik çatışmalarına araç olarak kullanılmıştır. Bu nedenle müzik tarihi seyrinde çeşitli türlere ayrılarak çeşitli isimler almıştır. Dini müzik, hafif müzik, halk müziği, klasik müzik vb...

Avrupa'da bu gelişmeler olurken dünyanın diğer mekanlarında müziğin yönelimi daha farklı olmuştur. Bugün müzik tarihi dediğimizde tek bir ulusun ve/veya kültürün müziğini düşünmek doğru değildir. Müzik yaşadığı mekansal coğrafyanın içinde toplumsal dinamiklerle şekillenerek varlığını ortaya koyar. Hıristiyanlık zihniyetinin getirdiği, Avrupa merkezli düşünce, müziğin tarihini Avrupa'nın tarihi ile birlikte göstermeye çalışır. Bizler müzik tarihini öğrenirken aslında Avrupa tarihini öğreniriz. Avrupa dışında müziğin çok farklı üretilip tüketildiği kültürlerin olduğunu bilmemiz gerekir. Müziğin tarihi insanlığın tarihidir.